

A jelzett átrendeződés következtében Budapestet leszámítva Kolozsvárott⁸⁹ és Nagyváradon élt a legtöbb zsidó. De nemcsak ezeknek a városoknak a zsidó lakossága nőtt, hanem azoké a megyéké is, ahol e városok feküdtek. Bihar vármegyében – itt feküdt Nagyvárad – a lakosságnak 2,5%-át tették ki a zsidók 1910-ben, 1941-ben már 6,1%-át. Kolozs vármegyében Kolozsvárral együtt arányuk 4,4%-ról, 7,1%-ra, Szatmár megyében pedig Szatmárnémetivel együtt 7,4%-ról 8,1%-ra emelkedett.⁹⁰

A zsidók számaránya a Keleti- és Déli-Kárpátok vidékén, mindenekelőtt Székelyföldön, továbbá a Bánátban mindig viszonylag alacsony volt. 1910 és 1941 között százalékos arányuk ezekben az országrészekben tovább csökkent, s még nagyobb mérvű volt a csökkenés Erdély középső vármegyéiben. Jól mutatják ezt a folyamatot az alábbi számok:

<i>Vármegye</i>	<i>A zsidók százalékaránya</i>	
	<i>1910</i>	<i>1941</i>
Beszterce-Naszód	5,7	4,3
Csik	1,6	0,2
Háromszék	0,8	0,6
Szilágy	4,3	2,9
Szolnok-Doboka	5,1	4,3
Udvarhely	1,1	0,7

Az ún. aranykorban Erdély zsidói nyelvükben és kultúrájukban a magyarsággal azonosultak. Drámai módon fejezte ki ezt az azonosulást Marton Ernőnek, a kolozsvári *Új Kelet* főszerkesztőjének terjedelmes memorandumja, amelyet 1940 szeptemberében, vagyis közvetlenül Észak-Erdély magyar annektálása után a magyar parlament valamennyi képviselőjének elküldtek. Ha máshonnan nem, a memorandumból is megtudhatták a magyar törvényalkotók és kormányzati személyiségek, miként osztozott Erdély zsidó kisebbsége a magyarok sorsában a két háború közti időszakban, és hogy miként szegült szembe a románok és a Román Zsidók Uniója (Uniunea Evreilor Romani) minden asszimilációs kísérletével.⁹¹ Erdély zsidóságát a történelmi múlt és a kulturális hagyományok Magyarországhoz kapcsolták, Romániához viszont létük társadalmi-gazdasági és politikai realitásai, s ez a kettős kötődés a két háború közötti időszakban súlyos konfliktusok forrásává vált. A történelem finitora és egyik nagy tragédiája, hogy 1940-től kezdve, amikor Erdélyt felosztották, azok a zsidók kerültek rosszabb helyzetbe, akik visszakérültek Magyarországhoz, noha oly sok kulturális és érzelmi szállal kötődtek hozzá, és azok bizonyultak szerencsésekknek, akik román területen maradtak, annak ellenére, hogy Romániában gyakoriak voltak a zsidóellenes kilengések.

Az erdélyi zsidóság a két háború közti időszakban kevesebb érdeklő-